

Aukštesniųjų klasių moksleivių dvasingumo raidos aspektai

Vanda Aramavičiūtė

Vilniaus universitetas

1. Temos aktualumas ir problemiškas. Spartėjanti dvasinė krizė Lietuvoje ir pasaulyje skatina ugdyti dabartinės šeimos, mokyklos, visuomenės dvasingumą. Todėl šiandien itin svarbu: 1) suvokti skirtingo amžiaus mokinių esminius dvasingumo bruožus; 2) atskleisti paauglių ir jaunuolių, besimokančių įvairių tipų mokyklose, specifinius dvasingumo ypatumus; 3) atskirti ankstesnės ir dabartinės jauniosios kartos dvasinio tapimo tendencijas; 4) įsisąmoninti dabartinių ugdymo institucijų dvasingumo raidos sąlygas.

Siekiant įgyvendinti šiuos tikslus, visų pirma reikėtų susidaryti kuo vaisybiškesnę dvasingumo sampratą, nevienodai vartojamą mokslinėje literatūroje. Manytume, turint galvoje įvairias dvasingumo interpretacijas, išeities tašku pravartu pasirinkti asmens santykį su pasauliu ir metapasaliu. Nors santykių kryptis ir apimtis taip pat skirtingai interpretuojamos, bet šiuo atveju pagrindinis dėmesys kreiptinas į žmonių tarpusavio santykius ir santykį su pačiu savimi. Šie skirtingų amžiaus tarpsnių santykiai ne tik savitai specifiški, bet ir sudaro asmens santykių su kitomis tikrovės sferomis: žmonių bendrijomis, arba sociumu, materialine ir dvasine kultūra, gamta, Dievu, pamatą.

Kita vertus, ne mažiau svarbu apibrėžti vertybes, kuriomis grindžiami tiriamojo santykiai su pasauliu. Mat nuo to, kokios vertybės tampa vienu ar kitų pasaulio pažinimo, vertinimo ir išgyvenimo orientyrais, o ypač jų realizavimo ar kūrimo motyvais, daugiausia priklauso dvasingumo raidos kryptis ir pobūdis. Anot K. Šerpečio, dvasingumas atspindi vertybių tipus, lemiančius įvairių dvasingumo tipų realumą. Vadinas,

vertybių internalizavimo lygmuo atitinka dvasingumo lygmenį. Taigi ir dvasingumo kriterijai išvestini iš vertybių internalizavimo lygmens ypatumų.

Kai kurių teoretikų nuomone, ypatingos reikšmės turi žmogaus gebėjimas suvokti vienų ar kitų pasaulio daiktų ir reiškinių prasmę. Pasak V. Franklio, kaip ir kokias prasmes renkasi individas iš esančių vertybių, priklauso jo dvasios aukštumos. A. Anzenbacheris, prasme pavadinęs orientaciją, arba nukreiptumą į tikslą, išskiria prasmines pakopas, o iš jų – prasmines pretenzijas. Turėdamas galvoje tai, kuo grindžiama laisvė, jis skiria: 1) gamtiškumą: ikimoralinį tiesioginį ir netiesioginį hedonizmą, kai laisvė grindžiama gamta (natūraliais instinktais, impulsais, interesais, savimeile). Taigi, kai žmogaus būties prasmė išvelgiama gamtos srityje arba ji motyvuojama savimeilės principu; 2) prasminę humanizmo, arba moralumo pakopą, kai laisvė grindžiama laisve, kreipiančia žmogų moraliai tobulėti ir rūpintis kitų gerove; 3) prasmės tranzityvumą arba tikėjimą, remiamą malone. Čia kalbama apie moralumo pakėlimą į aukštesnę prasmę – (dieviškos) tencendencijos horizontą.

Kartu tenka atsakyti į klausimą, kokie psichologiniai ypatumai, būdingi kiekvienam mokyklinio amžiaus tarpsniui, gali padėti moksleivio dvasinei savisklaidai ir savikūrai. Psichologai pažymi, kad ankstyvoje jaunystėje stiprėjantis identiškumo jausmas sužadina asmens kūrybines jėgas, verčiančias jį ne tik įvertinti santykius su savimi, aplinkiniais žmonėmis, visuomene, bet ir iš naujo juos kurti. Tam turi įtakos ir besikeičiantis šiame amžiuje statusas visuomenėje, kurį tiesiogiai įtakoja būtinumas apsispręsti ir pasirinkti savarankiško gyvenimo būdą, reikalaujantį dvasinių vertybių visumos. Taip pat šiuo gyvenimo tarpsniu pasireiškianti artumo ir vienumos priešpriešos krizė, kurią gali padėti įveikti asmens gebėjimas tikrai mylėti ir būti mylimam.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – aptarti X–XI klasių mokinių požiūrį į dvasines vertybes ir praktinį jų ugdymą. Kadangi nuo asmens palankumo vertybėms ir jų prasmės pripažinimo pagrįstumo priklauso jo siekiai bei parengtis veikti, tai palankus požiūris į vertybes laikytinas ir vienu iš esminių dvasingumo rodiklių, ir jo raidos vidinių sąlygų bei būdų.

Šiam tikslui buvo panaudoti tokie tyrimo metodai: M. Rokeacho vertybinių orientacijų ir B. Dodonovo emocinių išgyvenimų tyrimų metodikos, mėgstamo žmogaus savybių ir elgesio aprašymai, nebaigtų sakinų testas ir kt. Iš viso buvo ištirta 220 X–XI klasių miesto mokinių.

2. X–XI klasių mokinių požiūrio į dvasines vertybes ypatumai. Nors tyrimas tebevyksta (tiriami kitų mokyklų tipų ugdytiniai), bet iš jau atliktų tyrimų duomenų matyti, kad X–XI klasių mokiniai palankiai vertina esmines dvasines vertybes. Antra vertus, nors ženkliai tiriamųjų dalis palankiai nusiteikusi kai kurių dorovinių, estetinių, pažintinių, religinių vertybių atžvilgiu, bet jų pripažinimo laipsnis nevienodas. Tai aiškiai parodo vertybių skirstymas pagal svarbą.

Tyrimui pritaikius M. Rokeacho metodiką, moksleiviai turėjo suskirstyti pagal rangą 36 vertybes: 18 terminalinių (aukštesnių, galutinių) ir 18 instrumentinių (padedančių jas pasiekti). Skirdami vertybei tam tikrą vietą, tiriamieji kartu nurodė jos svarbą. Manoma, kad 1–3 vietos skyrimas – tai labai didelis vertybės pripažinimas, 4–6 – didelis, 7–9 – vidutinis, 10–12 – žemesnis nei vidutinis, 13–15 – mažas ir 16–18 – labai mažas. Šitaip siekiama išsiaiškinti, kurios vertybės X–XI klasių mokiniams yra reikšmingiausios, kurios mažiau reikšmingos ar visai nereikšmingos. Tai aiškiai parodo vertybių pagal aukštą ir labai aukštą rangą gretinimas, nusakantis jų svarbą (žr. 1 lentelę).

Gauti duomenys rodo, kad apie pusę tirtų X–XI klasių auklėtinių pačiomis svarbiausiomis terminalinėmis vertybėmis laiko vidinę harmoniją ir brandžią meilę, apie trečdalis – laimingą gyvenimą ir išmintingumą, apie ketvirtadalis – laimingą šeimą ir tikrą draugystę, apie penktadalis – laimę ir laisvę. Taip pat ženkliai tiriamųjų dalis minėtas vertybes priskyrė svarbioms. Iš tokių labiausiai vertinama tikroji draugystė (daugiau kaip trečdalis tiriamųjų jai skyrė aukštą rangą), po to – laisvė, laiminga šeima, išmintingumas, laimė, brandi meilė ir savigarba (apie ketvirtadalis moksleivių šioms vertybėms taip pat skyrė aukštą rangą).

Iš lyginamosios duomenų analizės galima spręsti, kurių terminalinių vertybių vyresnieji moksleiviai nelikę laikyti labai reikšmingomis.

Viena iš tokių – nacionalinis saugumas, užimantis pačią žemiausią vietą tarp minėtų vertybių. Pabrėžtina, kad net daugiau kaip pusė tirtų moksleivių jį priskyrė nesvarbioms vertybėms. Tai rodo, kad šiems moksleiviams tautos laisvė ir nepriklausomybė yra menkaverčiai dalykai. Taip pat ne ką aukštesnėje vietoje yra grožis, lygybė, kūryba. Kita vertus, pastarosios vertybės beveik prilyginamos hedonistinėms – malonumams, patogiam gyvenimui. Šitoks moksleivių požiūris, be abejo, kelia grėsmę tiek jų pačių dvasinei autokreacijai, tiek apskritai dvasinei kultūrai.

1 lentelė. X–XI klasių mokinių vertybių svarbumo pripažinimas (proc.)

<i>Terminalinės vertybės</i>	<i>Rangas</i>		<i>Instrumentinės vertybės</i>	<i>Rangas</i>	
	<i>Labai aukštas</i>	<i>Aukštas</i>		<i>Labai aukštas</i>	<i>Aukštas</i>
1. Vidinė harmonija	43,4	11,6	1. Atsakingumas	34,7	25,0
2. Brandi meilė	42,5	21,8	2. Altruizmas	34,7	11,6
3. Laimingas gyvenimas	32,5	17,7	3. Intelektualumas	29,6	20,4
4. Išmintingumas	31,3	22,9	4. Išprusimas	27,8	18,5
5. Laiminga šeima	28,7	24,6	5. Atlaidumas	26,8	11,6
6. Tikra draugystė	26,5	37,8	6. Jautrumas	23,6	29,1
7. Laimė	23,7	22,2	7. Garbingumas	22,9	22,5
8. Laisvė	19,6	28,0	8. Nepriklausomumas	20,6	17,8
9. Savigarba	15,1	21,8	9. Drąsa	17,6	24,3
10. Įdomus gyvenimas	8,50	18,0	10. Džiugesys	15,1	15,1
11. Socialinis pripažinimas	6,60	9,40	11. Savikontrolė	11,9	18,8
12. Kūryba	6,0	11,1	12. Mandagumas	8,00	20,7
13. Patogus gyvenimas	5,60	14,0	13. Tyrumas	7,90	15,8
14. Išsigelbėjimas	4,50	8,40	14. Pažiūrų platumas	7,50	17,8
15. Lygybė	2,40	13,2	15. Pajėgumas	7,10	8,90
16. Grožis	2,30	11,7	16. Išdidumas	7,00	7,50
17. Malonumai	1,90	8,70	17. Vaizduotė	3,30	13,5
18. Nacionalinis saugumas	0,05	8,20	18. Paklusnumas	–	4,50

Vadinasi, terminalinių vertybių skirtumas pagal rangą artimas A. Anzenbacherio prasmei humaniškumo skalei, kurios viršūnėje – vidinė harmonija ir brandi meilė. Šios vertybės, iš esmės sudarančios žmogaus dvasingumo branduolį, glaudžiai siejamos su laimingu gyvenimu, laiminga šeima, tikra draugyste, laime, laisve. Vadinasi, tai, kas padeda pasiekti savo ir kitų gyvenimo gerovę ir pilnatvę. Žinoma, šiame kontekste prasmės išvalgas nelengva tiksliau diferencijuoti. Manytume, kad tinamųjų orientacija į vidinę harmoniją, išmintingumą, laisvę, socialinį pripažinimą skatina siekti jų pačių tobulumo. Kita vertus, pernelg menkas kūrybos, lygybės, grožio ir nacionalinio saugumo vertinimas gali silpninti prasmę jų nuostatą visokeriopaipai tobulėti patiems ir ypač siekti moralinio tobulumo. Šios prasmės plotmės siaurėjimas savo ruožtu plėstų tiesioginio ar netiesioginio hedonizmo ribas. O kiekvienas hedonizmas, pabrėžia A. Anzenbacheris, žemina žmogų, nes jis būties prasmę mėgina įkurdinti ne žmogui artimoje sferoje, bet ikižmogiškoje, gamtos srityje.

Iš instrumentinių vertybių skirstymo išryškėja jų hierarchija. Svarbiausios vertybės mokiniams yra atsakingumas ir altruizmas (tai pripažino apie trečdalis jų). Šiek tiek mažiau svarbios – intelektualumas, išprusimas ir atlaidumas (tai nurodo apie ketvirtadalis moksleivių), taip pat jautrumas, garbingumas ir nepriklausomumas (taip mano apie penktadalis tiriamųjų). Aiškiai išsiskyrė instrumentinės vertybės, kurios vyresniems mokiniams atrodo mažiau svarbios ar beveik nesvarbios. Pirmiausia – paklusnumas, pajėgumas, išdidumas, nes dauguma tiriamųjų šias vertybes mano esant beveik nesvarbiomis ar visai nesvarbiomis. Daugiau kaip pusė X–XI klasių auklėtinių beveik neižvelgė vaizduotės prasmės, per trečdalis jų – tyrumo ir pažiūrų platumo reikšmės. Be to, nuo dviejų pastarųjų vertybių mažai atsiliko savikontrolė, mandagumas, džiugesys.

Taigi X–XI klasių moksleiviai teisingai įvertino daugelio instrumentinių vertybių reikšmę. Be jų nebūtų įmanoma realizuoti terminalinių vertybių, labiausiai įprasminančių žmogiškąją būtį. Tačiau kai kurių instrumentinių vertybių prasmės neižvelgimas gali trikdyti aukštesniųjų vertybių siekį: pajėgumo ir vaizduotės atmetimas – kūrybos procesą,

mandagumą, tyrumo ir pažiūrų platumo – žmonių santykių darną, paklusnumo – galimybę ją transcenduoti į platesnę prasmę ir kt.

Siekdami geriau suvokti tiriamų moksleivių požiūrį į dvasines vertybes naudojome mėgstamo žmogaus aprašą. Šis metodas reikavo ne tik atrinkti ir įrašyti savybes, leidžiančias apibūdinti mėgstamą žmogų, bet ir nurodyti jų svarbumą. Į tokių savybių sąrašą buvo įtraukta nemažai kaip aptartų vertybių. Skiriamas tik tas, kad čia jos visos (ir M. Rokeacho vartojamos, ir mūsų rekomenduojamos) pateiktos esminių apraiškų pavidalo. Šitaip norėta, pirma, padėti tiriamajam tiksliau ir nuosekliau suprasti kiekvienos vertybės turinį, antra, su faktorinės analizės pagalba jį labiau apibrėžti. Iš gautų duomenų galima palyginti palankų ir nepalankų mokinių požiūrį (1 diagrama).

Matyti, kad dauguma moksleivių (net 90–94 proc.) labai svarbioms vertybėms buvo linkę priskirti atsakomybę už savo veiksmus, ištikimybę, autentiškumą arba buvimą savimi, savarankiškumą ir tiesos sakymą. Vadinas, atsakingumas, brandi meilė, nepriklausomumas ir sąžiningumas yra ypač palankios vertybės.

Šiek tiek mažiau svarbioms vertybėms moksleiviai priskyrė atjautimą, intelektualumą, laisvumą, humorą, pareigų vykdymą. Šitaip dar labiau sustiprinamas atsakingumo ir nepriklausomumo reikšmės pripažinimas ir kartu išreiškimas palankumas jautrumui ir grožiui.

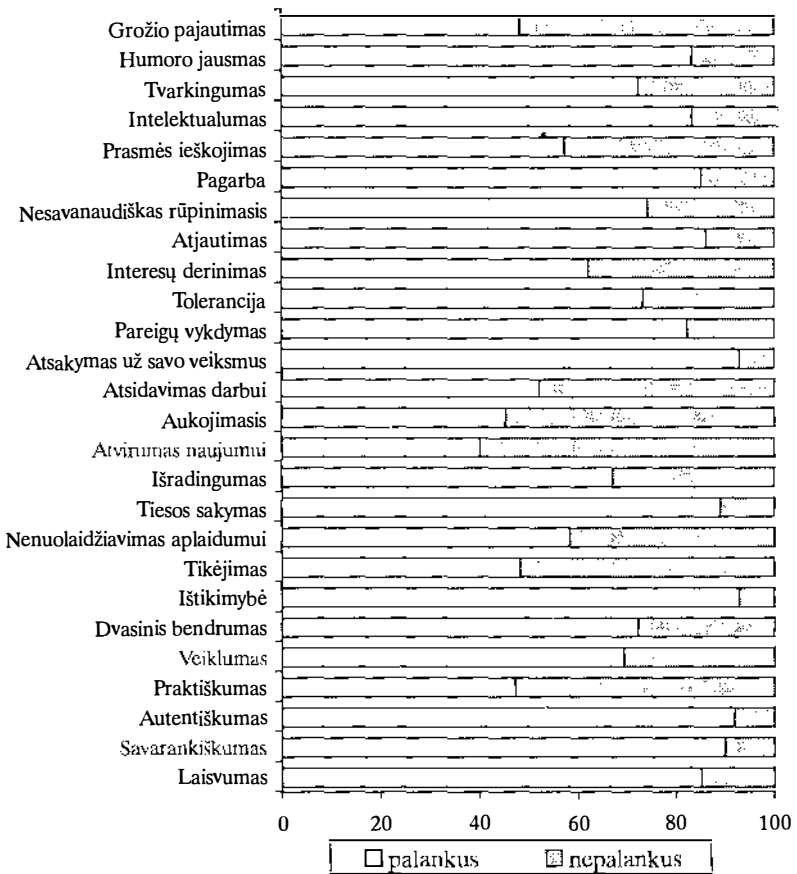
Mažiau svarbios moksleiviams būtų draša, tolerancija, pagarba, nesavanaudiškas rūpinimasis, dvasinė vienybė, veiklumas, tvarkingumas, atspindinčios palankų tiriamųjų požiūrį į solidarumą, tausojimą, altruizmą, aktyvumą, taip pat ir vidinę harmoniją, grožį. Mažiau svarbiomis moksleiviai laiko ir išradingumą, interesų derinimą, prasmės ieškojimą, nuolaidžiamą aplaidumui, atsidavimą darbui, rodančias ne labai palankų asmens požiūrį į kūrybiškumą, solidarumą, išmintingumą, sąžiningumą, altruizmą.

Mažiausiai svarbios, jų manymu, praktiškumas, tikėjimas, grožio pajautimas, išreiškiantys žmogaus santykį su veikla, Dievu, grožiu.

Taigi ir apibūdinami savo mėgstamą žmogų X–XI klasių moksleiviai išreiškė panašų požiūrį, iš esmės atitinkantį prasminę humaniško skale. Čia vienaip ar kitaip persipina orientacijos į save ir kitus žmo-

1 diagrama

X–XI klasių mokinių požiūrio į vertybes palankumas

nes, arba į antropocentrinį ir sociocentrinį humaniškumą. Be abejo, stipriai išreikštas pozityvus požiūris į autentiškumą, savarankiškumą, autonomiškumą rodo tiriamųjų orientaciją į antropocentrinį humaniškumą, o nukreiptumas į atsakomybę už savo veiksmus, tiesos sakymą, pagarbą žmogui, jo užjautimą, toleranciją – į sociocentrinį humaniškumą. Šalia to, nors ir nelabai ryškiai, išskyla transcendentinis humaniškumas,

orientuojantis žmogaus būties prasmę į tikėjimo pakopą (apie 20 proc. tiriamųjų į tikėjimą žvelgia labai palankiai, apie 20 proc. – palankiai).

Bet, nagrinėjant šiuolaikinių moksleivių prasmines orientacijas, vertėtų prisiminti, šio amžiaus pradžioje pasakytus J. Maritaino išpėjimus, kad antropocentrinis humanizmas nusipelno tragedijos vardo. Šio filosofo nuomone, toks humanizmas pirmiausia veda žmogaus tragedijos link, nes taip sumažina jo vertę, kad nelieka asmenybės. Toliau – prie kultūros tragedijos, nes ilgainiui apverčia tikslų ir siekių tvarką, atgręžiančią ją į materialinio pasaulio sukūrimą su technikos pagalba. Ir galiausiai – prie Dievo tragedijos, t. y. Dievo tapsmo tik idėja ir net Jo mirties paskelbimo.

Dabartinių humanizmo filosofų manymu, šiuo metu antropocentrinį humanizmą keičia naujas žmogaus buvimo pasaulyje prasmės supratimas. Pasak J. Morkūnienės, dabar svarbiausiu dalyku tampa humaniškumo išsaugojimas ne tik savyje, bet ir greta savęs – kitame žmoguje, visuomenėje, žmonijoje, pasaulyje. Dėl to šiuolaikinė asmenybė ypatingą vietą turėtų skirti atsakingumui, pagarbai žmogui, norui jį suprasti, užjausti, dosnumui, teisingumui, kūrybiškumui, savigarbai, savo vertės pajautimui ir pan.

Palyginus dabartinių ir ankstesnių X–XI klasių moksleivių, lankusių vidurinę mokyklą prieš 11–12 metų, nuostatas, atsakingumas ir sąžiningumas vertinamas beveik taip pat. Tad ir ankstesnės kartos jaunuoliai šias vertybes vertino palankiai. Panašius požiūris išliko į altruizmą: nors ir nemažai moksleivių linkę pripažinti altruizmo svarbą, bet dar daugiau jų nepalankiai vertina aukojimąsi. Vadinasi, atmetama giluminė altruizmo prasmė. Taip pat pastebėta, kad dabartiniai moksleiviai palankiau vertina tausoją ir teisingumą, bet mažiau palankūs ja u t r u m u i (ankstesni tiriamieji jautrumą skyrė pačio aukščiausio rango vertybėms).

Tačiau moksleivių požiūrį atspindi ne tik vienos ar kitos vertybės svarbos laipsnis, bet ir jo pagrindimas, parodantis vertybės reikšmingumo bei prasmingumo suvokimo lygį. Todėl itin svarbu atkreipti dėmesį, kiek ir kaip moksleiviai suvokia dvasinių vertybių asmeninę ir visuomeninę prasmę, kaip ją pagrindžia bei interpretuoja. Jei pastaruoju metu ugdyimą mėginama apibrėžti kaip interpretacinį procesą (Ž. Jackūnas,

D. Kuolys), tai moksleivio gebėjimas, arba kompetencija, vienaip ar kitaip interpretuoti vertybių prasmę, įgyja ypatingos svarbos. Ankstesni tyrimai parodė, kad net vyresniojo mokyklinio amžiaus moksleiviai šį ryšį nepilnai įvertina. Jie labiau linkę pabrėžti asmeninį vertybių prasmingumą, suponuojantį savojo „aš“ vertę ir gerovę. Nors tokia vertybių prasmės išvalga ir gali padėti moksleiviui pasiekti vidinės harmonijos, bet ji yra aiškiai nepakankama. Anot L. Kohlbergo, tokie asmens vertinimai dažnai yra konvencinio lygio, t. y. tarpusavio susitarimo, arba tai yra noras gerai sutarti su aplinkiniais žmonėmis, sulaukti jų pripažinimo, palankumo, išlikti geram jų akyse. Glaustai perteikiant tiriamųjų mintis, jų esmė būtų tokia: jei žmogus gyvendamas nesivadovaus atitinkamomis vertybėmis, jis nebesutars su aplinkiniais žmonėmis, neteks jų paramos, jausis nesaugus, nelaimingas („niekas tokio žmogaus negerbs“, „nenorės juo pasitikėti“, „jei jis neatjaus kitų, tai jo taip pat“, „jei žmogus nesilaikys duoto žodžio, tai niekas nenorės su juo bendrauti“ ir pan.).

Moksleivių vertinimai prilygo L. Kohlbergo autoritetų, socialinės tvarkos palaikymo orientacijai, pavyzdžiui: „Taip reikia elgtis iš pareigos“, „Tai kiekvieno žmogaus pareiga“, „Turi būti tvarka“, „Reikia jos laikytis“, „Taip reikalaujama“ ir pan.). Panašiai vertino daugiau profesinių ir specialiųjų profesinių mokyklų nei vidurinių ar aukštesniųjų mokyklų auklėtinių. Pastarosiose mokyklose buvo daugiau moksleivių, linkusių iškelti visuomeninę prasmę. Jų nuomone, žmogus, nepripažįstantis dorovinių vertybių, komplikuoja ne vien savo, bet ir kitų žmonių gyvenimą, stabdo visuomenės, valstybės ir visos žmonijos pažangą. Todėl tikėtina, kad šiose mokyklose sparčiau vyko ir moksleivių perėjimas į pakonvencinį lygį, nepriklausantį nuo autoriteto ar grupės spaudimo.

3. X–XI klasių moksleivių emocinių išgyvenimų kryptingumas. Asmens santykis su vertybėmis yra ne vien racionalus, bet ir emocinis, o pačios emocijos – prasmingos ir intencionalios. Jos ne tik inspiruoja individo sąlytį su vertybėmis, bet ir apibrėžia jų prasmę, lengvina vertybės tapsmą elgesio motyvu. O vien racionalus vertybės prasmės suvokimas dažnai neduoda impulso ją išsiugdyti. Todėl ugdant dvasingumą labai svarbu siekti, kad žmogus neliktų abejingas dvasinėms vertybėms, būtų

emociškai palankiai nusiteikęs jų atžvilgiu. Jas atradęs ar įgijęs, jis jaus-
tų emocinį pasitenkinimą, džiaugsmą, pakilimą ar net susižavėjimą, o
praradęs, netekęs – susirūpinimą, gailestį, sielvartą, gėdą ar pasipiktini-
mą ir pan.

Tyrimo metu vyresniųjų moksleivių klausta, kokie emociniai išgyveni-
mai jiems teikia patį didžiausią malonumą ir pasitenkinimą, o kokie – ne.
Naudojant B. Dotonovo metodiką, pagal šį kriterijų moksleiviai turėjo
suskirstyti 10 emocinių išgyvenimų. Manytume, tai sudaro galimybę ne-
tiesiogiai pajusti ir tiriamųjų emocinių išgyvenimų kryptingumą, ir apibū-
dinti jų palankumą šioms emocijoms (2 lentelė).

2 lentelė. X–XI klasių moksleivių emocinių išgyvenimų skirstymas pagal svarbą

Emocijos	Vieta	Pripažinimo laipsnis					
		Labai aukštas	Aukštas	Vidutinis	Žemas	Labai žemas	Iš viso:
Romantinės	III	71 33,1	40 18,6	47 21,9	34 15,8	22 10,6	214 100 proc.
Akizityvinės	X	18 8,80	15 7,60	31 15,1	55 26,9	85 41,6	204 100 proc.
Praksinės	I	85 42,2	48 23,8	35 17,3	28 13,7	6 3,0	202 100 proc.
Gloristinės	V	49 25,5	49 25,5	37 19,3	31 16,2	26 13,5	192 100 proc.
Hedonistinės	IV	53 26,3	52 26,1	56 27,8	28 13,9	12 5,90	201 100 proc.
Altruistinės	VI	32 15,9	63 31,3	50 24,9	39 19,4	17 8,50	201 100 proc.
Gnostinės	VIII	19 9,20	26 12,6	33 16,2	64 31,0	64 31,0	206 100 proc.
Pugnistinės	VII	20 10,0	35 17,5	33 16,7	54 27,1	57 28,7	199 100 proc.
Komunikacinės	II	75 36,9	50 24,6	46 22,7	16 7,90	16 7,90	203 100 proc.
Estetinės	IX	14 6,80	29 14,0	33 16,0	49 23,5	81 39,7	206 100 proc.

Tirtiems X–XI klasių moksleiviams maloniausius išgyvenimus – džiaugsmingą susijaudinimą, pakilimą ar pasitenkinimą, gerą nuotaiką, naujumą, susidomėjimą, gėrėjimąsi ir pan. – teikia:

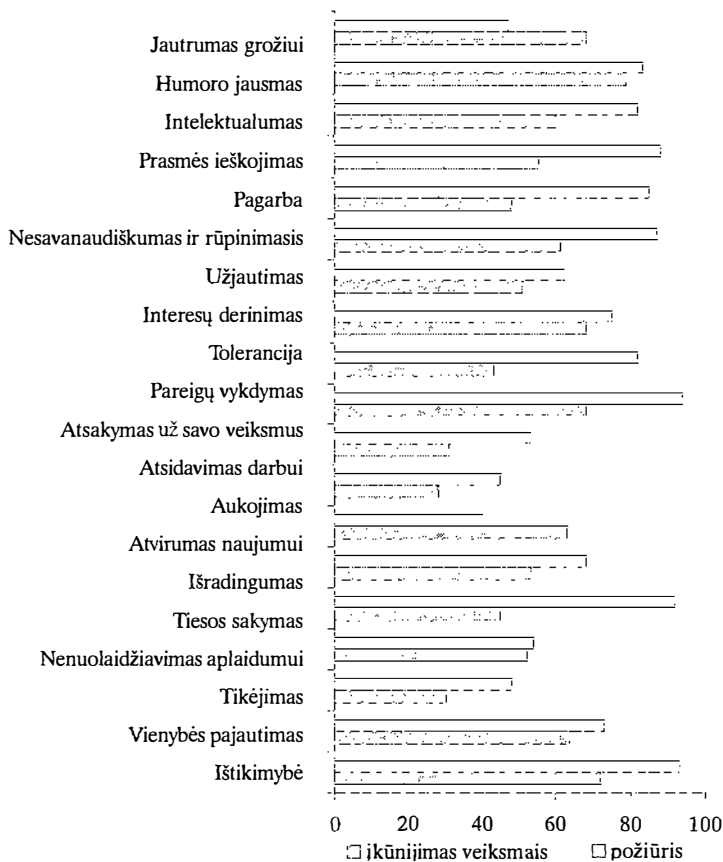
- 1) darbo sėkmė, arba gerai pavykęs darbas, t. y. prakinės emocijos;
- 2) bendravimas su mylimais, gerbiamais žmonėmis, arba komunikacinės emocijos;
- 3) nežinoma aplinka, vietovė, arba romantinės emocijos;
- 4) gera fizinė savijauta, skanus maistas, smagus poilsis, arba hedonistinės emocijos;
- 5) savo vertės įrodymas, savo pranašumų patyrimas, arba glorientinės emocijos;
- 6) gero darymas savo artimiesiems, arba altruistinės emocijos;
- 7) rizika, kova, azartas, aštrūs pojūčiai, arba pugnistinės emocijos;
- 8) susipažinimas su įstabiais mokslo faktais, arba gnostinės emocijos;
- 9) gamtos, meno, muzikos kūrinių suvokimas, arba estetinės emocijos;
- 10) daiktų kolekcionavimas, naujo išsigijimas, arba akizityvinės emocijos.

Taigi galima manyti, kad darbas, bendravimas su artimais žmonėmis, savo vertės pajautimas, aplinkos naujumas – svarbūs prasmingi išgyvenimai, sukeliantys malonių akimirku dabartiniam moksleiviui. Aišku, tai vertintina teigiamai. Bet tarp jų esama ir neigiamybių, bylojančių apie altruistinių emocijų atsilikimą nuo hedonistinių, apie žemą vyresniųjų moksleivių estetinių ir gnostinių emocijų vertinimą. Vadinasi, tiek gero darymas savo artimiesiems, tiek mokslas, menas ar muzika kol kas mažai jiems teikia teigiamų, malonių išgyvenimų. Aišku, tai stabdo moksleivių prasmingo santykio su pasauliu patyrimą, o per jį – ir spartesnę dvasinių galių raidą.

4. X–XI klasių moksleivių požiūris į praktinį dvasinių vertybių įkūnijimą. Iš gautų tyrimo duomenų galima teigti, kad palankus požiūris į vertybes gana glaudžiai koreliuoja su praktiniu jų pritaikymu. Tai patvirtina mintį, jog pozityvus nusiteikimas vertybių atžvilgiu skatina jas realizuoti konkrečiais veiksmais. Tai rodo palankaus tiriamųjų požiūrio į vertybes ir stabilaus jų elgesio įgyvendinant jas palyginimas (2 diagrama).

2 diagrama

X–XI klasių moksleivių požiūrio į vertybes ir jų įkūnijimo palyginimas

Vertindami mokinių elgesio stabilumą pasinaudojome jų atsakymais į klausimus, ar dabar sekasi taip realizuoti vertybes (dorovines, estetines, pažintines, religines), kaip jie to norėtų. Gauti tiriamųjų savęs vertinimai atskleidė jų pasiekimų rezultatus ir problemas. Matyti, kad X–XI klasių moksleiviai linkę manyti esą dažniausiai jiems pavyksta su umoru žvelgti į gyvenimą, būti ištikimiems, pajusti grožį (nors nemažai

jų grožio nelaiko reikšminga vertybe), atsakyti už savo veiksmus, išlikti tolerantiškiems, patirti dvasinį artumą su kitu žmogumi. Akivaizdu, kad dabartiniams dešimtokams ir vienuoliktokams ne taip dažnai sekasi būti atviriems naujumui, išradingai veikti (būti kūrybiškiems), atjausti kitus žmones, išreikšti pagarbą jiems, nenuolaidžiauti aplaidumui. Be to, nedažnai jiems pasiseka pamatyti prasmę, nesavanaudiškai kuo nors rūpintis, sakyti tiesą, atlikti savo pareigas ir tik kartais aukotis, tikėti (tik apie trečdalis mokinių mano, kad jiems pavyksta tai padaryti).

Taigi vyresniųjų moksleivių kai kurių vertybių praktinis įkūnijimas – aktuali pedagoginė problema. Ji tampa ypač akivaizdi, kai lyginame jų požiūrį į atsakingumą, sąžiningumą, jautrumą, tausojimą, altruizmą, iš dalies ir tikėjimą su realiu elgesiu. Tiesa, esti ir kitaip: į vertybę žiūrima ne itin palankiai ar net nepalankiai, bet praktiškai ji realizuojama (tai pasakytina apie jautrumą grožiui, atvirumą naujumui ir kt.).

Literatūra

1. Anzenbacher A. Etikos įvadas // *Aidai*. 1995.
2. Šerpetis K. *Filosofiniai pasaulėžiūros pagrindai*. Šiauliai, 1996.
3. Morkūnienė J. *Humanizmas*. Vilnius, 1995.
4. Munje E. *Personalizmas*. Vilnius, 1996.
5. Maritain J. Integralinis humanizmas // *Kultūra ir religija*. 1995.
6. Frankl V. E. *Žmogus ieško prasmės*. Vilnius, 1997.

THE ASPECTS OF DEVELOPING THE SPIRITUAL VALUES OF THE X–XII FORMS STUDENTS

Vanda Aramavičiūtė

Summary

The attempt is made to characterize the essence of spirituality and its problems, to reveal attitude of the students of X–XI forms towards the spiritual values and to compare the attitude of the students X–XI forms towards the values at their embodiment. There is also presented analysis of attitude of the students towards their emotional experience.